

EEN PALAEOLITHISCHE VUISTBIJL VAN WIJNJETERP, FR.

door

H. VAN DER VLIET

Ongeveer een kwart eeuw geleden waren de archaeologen in ons land nog altijd de mening toegedaan, dat de diluviale, de ijstijdmens, zich niet in ons land had opgehouden.

Dr. Holwerda, toentertijd directeur van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, begint in: „Nederland's vroegste geschiedenis” (1925) met de hunnebedbouwers als de oudste bewoners van ons land. Mr. Boeles, destijds conservator van de Archaeologische afd. in het Fries Museum te Leeuwarden en schrijver van: „Friesland tot de elfde eeuw” (1927), zegt hierin: „Sporen van de mens uit de IJstijd, het oudere of palaeolithische stentijdperk, behoeft men in Friesland niet te zoeken. . . .”

Sindsdien is er veel veranderd op archaeologisch gebied. Kort na 1930, deed de heer H. J. Popping van Oosterwolde, de pionier in Friesland op het gebied der steentijdonderzoekingen, tezamen met de heer Jo Bezaan, voor het eerst in ons land Jong-palaeolithische vondsten te Elspeet op de Veluwe, spoedig gevolgd door diverse vondsten op dat gebied in Oost-Stellingwerf aan het riviertje de Tjonger.

Weldra volgden meerdere vondsten op Jong-palaeolithisch gebied door andere oudheidkundige onderzoekers.

Met de vondsten uit het Oud-palaeolithicum stond het echter anders. Bekend was de vondst van twee vuurstenen werktuigen uit Bathmen bij Deventer, berustende in het Oudheidkundig Museum te Londen. (Afb. in 6.) Deze vondst werd door de deskundigen echter problematisch genoemd. Dit was eveneens het geval met de z.g. Moustérienvondsten te St. Geertruid in Limburg. (Afb. in 6.) Ook aan de z.g. zeer oude vondsten van Dr. Bursch, bij Wezep, Oldebroek e.a. wordt weinig aandacht meer geschonken.

Het was in 1939, dat Schr. eens op een ontginningsveld bij „de Posen” te Wijnjeterp liep, op zoek naar zwerfstenen en zo mogelijk, naar steentjes, bewerkt door de voorhistorische mens. Dat ontginningsveld bevond zich op een hoge zandrug, dicht bij het stroomdal van het Koningsdiep of Boorn, over welke rug een der oudste handelswegen van het noorden loopt.

Langs een leemwal lopende, kort tevoren opgeworpen bij het graven van een nieuwe sloot, werd de aandacht getrokken door een steen van een zeer bijzondere vorm, welke tussen de bovenste leemspitten zat. Het was een ruw bekapte vuursteen, van de typische amandelvorm, eigen aan de z.g. vuistbijlen uit het Oud-palaeolithicum.

„Een vuistbijl in Friesland, zou dat mogelijk kunnen zijn?” was de eerste gedachte. Enfin, Schr. zou hem thuis maar eens vergelijken met afbeeldingen van dergelijke voorwerpen, in zijn oudheidkundige lectuur.

Het was, zoals Schr. reeds verondersteld had. Vorm en bewerking kwamen overeen met de afbeeldingen en beschrijvingen van vuistbijlen uit het Oud-palaeo-

lithicum. Het zou een vuistbijl kunnen zijn uit het Acheuléen, een cultuurperiode uit deze steentijd.

(Het Oud-palaeolithicum wordt verdeeld in drie lange cultuurperiodes, n.l. het Chelléen, het Acheuléen en het Moustérien (systeem de Mortillet) alle drie genoemd naar vindplaatsen in Frankrijk, het klassieke land der Oudsteentijdvondsten. De grondlegger der kennis van het Oud-palaeolithicum was de Franse amateur-oudheidkundige Boucher de Perthes).

Jong Palaeolithicum	Magdalénien	Ras van Chancelade
	Solutréen	Ras van Cro-Magnon
	Aurignacien	Ras van Grimaldi
Oud Palaeolithicum	Moustérien	Homo Neanderdalensis
	Acheuléen	Homo Dawsoni
	Chelléen	Homo Heidelbergensis

In de jaren die volgden, toonde Schr. de vuistbijl meer-malen aan personen, die ge-acht konden worden er over te kunnen oordelen. Men stond er echter over het algemeen vrij sceptisch tegenover.

Afb. 108. Overzicht van het Palaeolithicum met typen uit elke afdeling.

In 1947 werd het 25-jarig jubileum gevierd van Prof. Van Giffen, als directeur van het Biol. Archaeol. Instituut der Rijks-universiteit te Groningen. Ter gelegenheid daarvan werd een gedenkboek uitgegeven, onder de titel: „Oudheidkundig bodem-onderzoek in Nederland”. In genoemd werk schreef de heer R. Oppenheim een artikel over het Oud-palaeolithicum in Nederland, waarin een vuistbijl werd beschreven en afgebeeld, gevonden in de buurt van Ubach, in Zuid-Limburg en berustende in het Museum van het kasteel Erenstein te Kerkrade. Het voorwerp was gemaakt van vuursteen en door stuivend zand fraai gepolijst, zonder dat daardoor de slagkanten noemenswaardig waren vervaagd. Het was bedekt met een laagje oude patina.

Afb. 109. De palaeolithische vuistbijl van Wijnjeterp, Fr. op $\frac{2}{3}$ nat. gr. Een gele vuursteen van 13 cm, met windlak.

Afbeelding en beschrijving kwamen nage-nough geheel overeen met de door Schr. gevonden vuistbijl van Wijnjeterp en versterkten also onze mening over het voorwerp. De vuistbijl van Schr. had echter nog dit voor, dat het vast stond, dat hij ter vind-plaatse diep uit de grond kwam, terwijl de vuistbijl van Ubach een oppervlaktevondst was.

De vuistbijl van Schr. had echter nog dit voor, dat het vast stond, dat hij ter vind-plaatse diep uit de grond kwam, terwijl de vuistbijl van Ubach een oppervlaktevondst was.

De heer Oppenheim noemde als vermoedelijke ouderdom der Limburgse vuistbijl, het eind-Acheuléen, of het vroege Moustérien, terwijl Schr. voor de zijne het Acheuléen aannam.

In Oct. 1949 kreeg Schr. bezoek van de heren Dr. Bohmers en Halbertsma, medewerkers van Prof. Van Giffen, om zijn verzameling te bezichtigen. Schr. wist,

dat Dr. Bohmers een kenner was van het Oud-palaeolithicum. Reeds herhaaldelijk groef Dr. Bohmers naar relictten uit genoemd tijdperk in het buitenland, en diens oordeel was in overeenstemming met dat van Schr.

Een paar dagen later herhaalde Dr. Bohmers zijn bezoek, toen in gezelschap van Prof. Van Giffen. Ook diens uitspraak was: „Er is geen twijfel mogelijk!”

Dit was voor Schr. een grote voldoening: eindelijk was de vuistbijl officieel als Oud-palaeolithisch erkend!

In 1950 deed Dr. Bohmers een onderzoek naar de grondlagen, ter plaatse waar Schr. de vuistbijl vond. Op een diepte van 2 m, overeenkomende met de diepte der sloot, waaruit de leem afkomstig was, welke de vuistbijl bewaarde, vond hij een leemlaag, welke enigszins bruinachtig was verweerd. In die leemlaag bevonden zich vuurstenen, gepolijst en bedekt met windlak, gelijk aan Schrs. vuistbijl. De vuurstenen in de leemlagen boven en onder genoemde laag, vertoonden die polijsting niet.

Volgens Dr. Bohmers was de bruinachtige leemlaag uit het Riss-Würm-interglacial. Een pollenanalytisch onderzoek der betreffende lagen is echter tot dusverre nog niet ingesteld.

De vuistbijl zal dus uit het Riss-Würm-interglacial moeten zijn. Volgens de tegenwoordige wetenschappelijke inzichten ligt het einde der Würmijstijd tussen de 20 000 en 15 000 jaren achter ons.

Volgens een wetenschappelijk tijdschema (Byvanck) begon het Riss-Würm-interglacial 170 000 jaar geleden en eindigde het 70 000 jaar geleden. Tussen deze jaren zal dus de ouderdom van de vuistbijl van Wijnjeterp moeten liggen.

Wat de mens betreft, die in genoemd tijdperk leefde, deze was zeer zeker niet de Homo sapiens, dat is de recente mensvorm, welke reeds optrad in het Jong-palaeolithicum als homo sapiens fossilis, waartoe het ras van Cro-Magnon behoorde.

Prof. Van Giffen dacht aan een „prae-Neanderdalgroep”, mogelijk als de mens van Ehringsdorf (Kaak van Weimar). Die mens zou dus volgens Prof. Van Giffen en Dr. Bohmers geleefd hebben in het Riss-Würm-interglacial en zijn artefacten zouden tot het Acheuléen behoren. Het Acheuléen komt daarmee te liggen in het Riss-Würm-interglacial.

Er bestaat bij de archaeologen echter geen uniformiteit in de plaats, die het Acheuléen inneemt ten opzichte van de ijstijdfazen, wel plaatst men algemeen de Neanderdalers in het Riss-Würm-interglacial.

De meest gezaghebbende Franse archaeologen Boule en Breuil stelden het Acheuléen deels in het Mindel-Riss-interglacial, evenals Byvanck; een precieze datering kan men natuurlijk niet aangeven; de Neanderdalers zijn dan iets jonger, Boule plaatst in zijn bekende tableau deze dan ook van Acheuléen tot Moustérien.

De resten van de Neanderdalmens werden in 1856 door arbeiders ontdekt in een hol in het Neanderdal, tussen Düsseldorf en Elberfeld; deze vondst werd door Fuhlrott gered en beschreven door Schaafhausen.

Zijn uiterlijk was van sterk afwijkende vorm. De oogwallen waren zeer dik, het voorhoofd laag en sterk terugvallend. De grove zware onderkaak vertoonde een zeer negatieve kin. De armen waren lang, de benen kort. Deze mens was klein, maar stevig gebouwd.

Een nog primitiever en ouder vorm was de „Homo Heidelbergensis”. Een onderkaak van hem werd gevonden in 1907, in een zandgraverij te Mauer tien km van Heidelberg. Hij is de oudste mensvorm tot dusverre in Europa ontdekt.

<i>Würm-glaciaal</i> 60 000—20 000 j. geleden	Moustérien	Problematische vondsten van Bathmen en St. Geertruid Vuistbijl van Ubach, L.
<i>Riss-Würm-interglac.</i> 170 000—70 000	Acheuléen (Jong)	Neanderdalers o.a. Ehringsdorf De vuistbijl van Wijnjeterp
<i>Riss-glaciaal</i>		Nederlandse ijsbedekking tot Nijmegen—Utrecht—Vogelenzang
<i>Mindel-Riss-intergl.</i> 250 000 jaar geleden	Acheuléen (Oud)	Homo Dawsoni
<i>Mindel-glaciaal</i> <i>Günz-Mindel-intergl.</i>	Chelléen	Vuistbijlencultuur Homo Heidelbergensis (oudste in Europa) Eolithen (Ipswichien) Pithecanthropos erectus (Trinil, Java)
<i>Günz-glaciaal</i> <i>Pliocene (Tertiair)</i> 600 000 jaar achter ons		

Afb. 110. Chronologisch register van het Oud-Palaeolithicum met de plaatsing van de vuistbijl en enkele andere vondsten.

De mens van Ehringsdorf, bij Weimar, van welk type in 1915 en in 1925 onderzaken en andere schedelresten werden gevonden, had wel een Neanderdalkarakter. Toch was hij niet dezelfde. Van hem kon de geologische ouderdom met zekerheid worden vastgesteld, door het onderzoek der tuflagen, die hun resten bewaarden. Deze waren afgezet in het Riss-Würm-interglaciaal. Van dit mensenras zou de door Schr. gevonden vuistbijl kunnen zijn. Mogelijk, dat een hernieuwd thans nog uitvoerbaar onderzoek op de vindplaats, door Prof. Van Giffen en zijn staf, eenmaal meer zekerheid zal geven.

Lippenhuizen, Feb. 1952.

LITERATUUR

1. T. C. WINKLER, De mensch vòòr de Geschiedenis. 1877.
2. J. H. HOLWERDA, Nederland's vroegste Geschiedenis. 1925.
3. J. H. VAN WIERINGEN, De voorhistorische mens. 1938.
4. J. H. POST, De wieg der Mensheid. (Zonder jaartal.)
5. A. W. BIJVANCK, De voorgeschiedenis van Nederland. 1946.
6. Gedenkboek. Prof. A. E. VAN GIFFEN, Oudheidkundig Bodemonderzoek in Nederland. 1947.
7. P. C. J. A. BOELES, Friesland tot de elfde eeuw. 1951.
8. A. BOHMERS, Het Palaeolithicum in Nederland, in Geologie en Mijnbouw, Sept. 1951.
9. A. E. VAN GIFFEN, Palaeohistoria, 1951.